

הכנסת מרכז המחקר והמידע

ירושלים, כ"ט בשבט תשע"ד

30 בינואר 2014

מידע על אקדמאים ישראלים בחו"ל ופעולות לקליטת אקדמאים השבים לישראל

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת בהצעה לסדר-היום של כמה מחברי הכנסת בנושא: הזכייה בפרס נובל ובריחת המוחות מישראל.

על סוגיות מרכזיות במערכת ההשכלה הגבוהה ותקצובה הורחב במסמך עדכני של מרכז המחקר והמידע של הכנסת.¹ להלן במסמך זה יוצגו נתונים מעודכנים על עזיבת אקדמאים ישראלים לחו"ל (בריחת מוחות) ועל פעולות להשבתם מחו"ל ולקליטתם בישראל ("השבת מוחות"), ויפורטו פעולות הגופים הרלוונטיים בנושא.

1. רקע ונתונים

תופעת ההגירה של כוח-אדם אקדמי ממדינה למדינה, המכונה "בריחת מוחות", היא חלק מתופעה רחבה יותר, של הגירת עבודה בין-לאומית, אשר מקורה בנסיבות אישיות (שאיפות לפיתוח קריירה וזמינות אפיקי קידום; חיפוש הזדמנויות לשיפור שכר ואיכות חיים), בתהליכים חברתיים-כלכליים (שינויים דמוגרפיים; עודף ביקוש עבודה במגזרים מסוימים בחלק מהמדינות במקביל לעודף היצע של עובדים באותם תחומים במדינות אחרות), או בשילוב של שניהם.²

הכנסת נדרשה לנושא פעמים רבות. למשל, כבר בשנת 1983 הודיע שר המדע והפיתוח יובל נאמן, בתשובה על שאילתה בנושא: בריחת המוחות מישראל שהועלתה במליאת הכנסת, על הקמת מרכזים למשיכת ישראלים משכילים הנמצאים בחו"ל.³ בשנים האחרונות קיימו ועדת המדע והטכנולוגיה וועדת החינוך, התרבות והספורט כמה דיונים בסוגיה. למשל, בישיבה בשנת 2008 ציין יושב-ראש ועדת החינוך דאז, חבר הכנסת מיכאל מלכיאור, שתופעת בריחת המוחות קשורה קשר הדוק להיעדר אסטרטגיה או

¹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [תיאור וניתוח תקציב ההשכלה הגבוהה בשנים האחרונות](#), כתבה ענת לוי, 20 באוקטובר 2013.

² מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [התוכנית הלאומית להבאת מוחות לישראל באמצעות הקמת מרכזי מצוינות אקדמיים](#), כתב רועי גולדשמידט, 6 ביוני 2010. רקע נוסף ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [תופעת בריחת המוחות וגיוס המוחות בעולם ובישראל](#), כתב רון תקוה, 25 ביוני 2006.

³ "דברי הכנסת" העשירית, ישיבה 181, הישיבה המאה-שמונים-ואחת של הכנסת העשירית, שאילתה של חה"כ שבח וייס בנושא: בריחת המוחות מישראל, 2 במרס 1983.

תכנון ארוך טווח בתחומי המדע והאקדמיה בישראל.⁴ בסיכום דיון שנערך באותה ועדה בשנת 2010 אמר יושב-ראש הוועדה דאז, חבר הכנסת זבולון אורלב, שאיכות המחקר בישראל עלולה להיפגע מהקיצוצים המצטברים בשנים האחרונות בהשכלה הגבוהה.⁵

בתשובה על הצעות לסדר-היום של כמה חברי כנסת בשנת 2013 בנושא בריחת המוחות וקיצוץ מתוכנן של 100 מיליון שקלים מתקציב ההשכלה הגבוהה, אמר שר החינוך שי פירון שכדי להתמודד עם הבעיה הוצב יעד להגדלת מספר חברי הסגל באוניברסיטאות, מ-4,300 בשנת 2010 ל-5,000 עד שנת 2015, ובמכללות מ-1,600 לכ-2,000 (הרחבה על נתוני קליטת הסגל בשנים האחרונות ראו בסעיף 2.4). השר הזכיר גם את מרכזי המצוינות (*i-core*), שעליהם יורחב בהמשך מסמך זה.⁶

יש לציין שמסיבות שונות, קשה לכמת במדויק את תופעת ההגירה האקדמית, ובהן אי-ודאות של המהגרים לגבי כוונתם להישאר בחו"ל. כמו כן יש לשים לב לכך שלעתים הנתונים מתייחסים לישראלים בעלי השכלה אקדמית שהשתלבו באקדמיה בחו"ל, ולעתים לבעלי השכלה אקדמית שהשתלבו בתעשייה (בהיי-טק או בכל מגזר אחר). להלן כמה נתונים נבחרים.

מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בשנת 2011 שהו בחו"ל 4.9% מכלל מקבלי התארים ממוסדות להשכלה גבוהה בישראל (בשנים 1984–2004) יותר משלוש שנים. שיעור השהים בחו"ל שלוש שנים ויותר גבוה במיוחד בקרב בעלי תואר שלישי (10.5%) ובקרב בעלי תואר שני ברפואה (7.2%). כ-6.7% מאלו ששהו בחו"ל שלוש שנים ויותר בשנת 2010 חזרו לארץ בשנה שלאחריה. שיעור החוזרים בעלי תואר שני (7.5%) היה גבוה משיעור החוזרים בעלי תואר שלישי (4.1%).⁷

לפי פרסום עדכני של מוסד שמואל נאמן, 16% מכלל בעלי תואר שלישי עזבו את המדינה בעשור האחרון. נתון זה ממקם את ישראל באמצע טבלה המדרגת עזיבה של בעלי תואר שלישי במדינות נבחרות: מתחת לבלגיה ולהולנד (18%), אך הרבה מעל שבדיה (7%) וגרמניה (3%).⁸ נתונים נוספים מוצגים במסגרת התוכנית הלאומית להשבת אקדמאים, הפועלת בלשכת המדען הראשי במשרד הכלכלה (פירוט על התוכנית בסעיף הבא).

מסיימי תואר שלישי ולימודי רפואה בשנים 1985–2010 בישראל **שבשנת 2011 שהו בחו"ל יותר משנה⁹**

מספר בעלי תואר שלישי ורפואה	תחום השכלה/עיסוק
127	מדעי הרוח
148	מדעי החברה

⁴ ועדת החינוך, התרבות והספורט, פרוטוקול מס' 384, [בריחת מוחות אקדמיים](#), 3 במרס 2008.

⁵ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ועדת החינוך, התרבות והספורט, פרוטוקול מס' 226, [הקמת מרכזי מצוינות במערכת ההשכלה הגבוהה](#), 7 ביוני 2010.

⁶ "דברי הכנסת" ה-19, ישיבה 64, הצעות לסדר-היום בנושא: זוכי פרס נובל בכימיה ובריחת מוחות מישראל, 16 באוקטובר 2013.

⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [בעלי תארים אקדמיים מישראל שהו בחו"ל שלוש שנים ומעלה](#), הודעה לעיתונות, 25 בדצמבר 2012.

⁸ מוסד שמואל נאמן, [מדדים למדע, לטכנולוגיה ולחדשנות בישראל: תשתית נתונים השוואתית](#) (חוברת נתונים רביעית), 2013, איור 3.24 עמ' 58. הנתונים מבוססים על סקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2009. לא מצוין אם העזיבה היא לצמיתות או לצורך המשך לימודים (פוסט-דוקטורט) וכיוצא ב.

⁹ ד"ר נורית איל, מנהלת מינהלת התוכנית הלאומית להשבת אקדמאים, לשכת המדען הראשי במשרד הכלכלה, [תשובה על בניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת](#), 26 בינואר 2014.

מספר בעלי תואר שלישי ורפואה	תחום השכלה/עיסוק
643	רפואה
160	כימיה
220	הנדסה ואדריכלות
204	מתמטיקה, סטטיסטיקה, ומדעי המחשב
352	מדעים פיזיקליים
603	מדעים ביולוגיים
2,520	סך הכול

במחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נמצא כי היעד המרכזי כיום למהגרים בעלי השכלה אקדמית מישראל הוא ארצות-הברית.¹⁰ נתונים על מספר הסטודנטים הישראלים שלומדים כיום בחו"ל עשויים להצביע על מגמות עתידיות ביעדים לבריחת המוחות; ארצות-הברית אומנם הייתה ונשארה המדינה המובילה בקליטת סטודנטים ישראלים ואחרים, אולם בשנים האחרונות שיעור הסטודנטים שלומדים בה הצטמצם במידה ניכרת (מ-25% מכלל הסטודנטים הישראלים הלומדים בחו"ל בשנת 2006 ל-15% בשנת 2010). לעומת זאת שיעור הסטודנטים הישראלים שלומדים בגרמניה ובאיטליה גדל במידה ניכרת.¹¹

פרופסור דן בן-דוד פרסם בעבר כמה נתונים המצביעים על שיעורים גבוהים יותר של אנשי סגל אקדמי ישראלים בארצות-הברית, באופן יוצא דופן בהשוואה למדינות אחרות. על-פי נתונים אלה, על כל 100 חברי סגל במוסדות להשכלה גבוהה שנשארו בארץ יש 29 חברי סגל ישראלים במוסדות להשכלה גבוהה בארצות-הברית. לצורך השוואה, רק 1.1 אנשי סגל יפנים ו-3.4 צרפתים עברו לארצות-הברית על כל 100 שנשארו בארץ מולדתם.¹² במחקר קודם, של פרופסור אריק גולד ופרופסור עומר מואב, נמצא שעל כל 10,000 תושבים בישראל יש 41 מהגרים מישראל בוגרי מוסד להשכלה גבוהה. החוקרים העריכו שישראל היא הראשונה במדינות העולם בשיעור האזרחים המשכילים המהגרים ממנה לארצות-הברית.¹³ כאמור, ארצות-הברית היא היעד הראשי להגירה של בעלי השכלה גבוהה, לא רק מישראל אלא גם מכל מדינה אחרת בעולם.¹⁴

כמו כן יש לציין כי מחקר עדכני של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מצביע על כך שתופעת ההגירה של אקדמאים ישראלים היא חלק מתופעה כלל-עולמית, שצפוי כי תגבר עם הזמן, בין היתר עקב מדיניות ההגירה של מדינות היעד, המעודדות קליטת עובדים בעלי כישורים גבוהים ומתגמלות אותם.¹⁵

¹⁰ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [משפחות של ישראלים בחו"ל: מי מהגר לאן?](#), כתבה אילת כהן-קסטרו, ינואר 2013.

¹¹ מוסד שמואל נאמן, [מדדים למדע, לטכנולוגיה ולחדשנות בישראל: תשתית נתונים השוואתית](#), 2013, עמ' 153–155.

¹² מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, [הודעה לעיתונות](#), 7 באוקטובר 2013. הנתונים מבוססים על עדכון מחקר של פרופסור בן-דוד משנת 2008.

¹³ מרכז שלם: המכון הכלכלי-חברתי, [בריחת המוחות מישראל](#), כתבו אריק גולד ועומר מואב, מאי 2006.

¹⁴ OECD, [Globalisation and Higher Education](#), Education Working Paper No. 8, 2007.

¹⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [משפחות של ישראלים בחו"ל: מי מהגר לאן?](#), כתיבה: אילת כהן-קסטרו, ינואר 2013.

2. פעולות לקליטת אקדמאים שבים

להלן יפורטו חמישה אפיקים שבהם ננקטות פעולות להשבת בעלי השכלה גבוהה ישראלים מחו"ל ולקליטה מחודשת שלהם בישראל.

2.1. התוכנית הלאומית להשבת אקדמאים¹⁶

בהחלטת הממשלה משנת 2010 בנושא: התוכנית לאומית להבאת מוחות לישראל,¹⁷ הוחלט לאמץ את התוכנית לחיזוק הסגל האקדמי המחקרי, שגובשה על-ידי יו"ר הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) בשיתוף שר החינוך, באמצעות הקמת מרכזי מצוינות (ראו פירוט לגבי יישום החלטה זו בסעיף 2.2). כמו כן הוחלט על "עידוד איתור וקליטת מוחות" באמצעות הקמת מאגר מידע והשמת אנשי המדע והמחקר המעוניינים לחזור לארץ במשרות שונות באקדמיה ובתעשייה בישראל. הקמת המאגר ותפעולו הוטלו על משרד העלייה והקליטה (אז המשרד לקליטת העלייה). עם זאת, בשנת 2012 נחתם הסכם בין המשרד לקליטת העלייה, ות"ת, משרד האוצר ומשרד הכלכלה, ולפיו יופעלו אתר אינטרנט ומאגר מידע בבעלות משולבת של משרד הכלכלה והמשרד לקליטת העלייה.¹⁸ על-פי הסכם זה, בשנים 2012–2016 תופעל התוכנית הבין-משרדית לעידוד, איתור וקליטת מוחות בישראל על-ידי ועדת היגוי, ובמסגרתה גם תקודם הקמת מרכז קשר ומידע ומנגנון לסיוע באיתור תעסוקתי.¹⁹ יש לציין כי ממינהלת התוכנית נמסר שמיפוי צורכי המשק מצביע על היתרונות הרבים שיש להשבת מוחות לתעשייה הישראלית, ובייחוד לתעשיית ההיי-טק.²⁰

לתוכנית שלוש מטרות מרכזיות: סיוע לשבים במציאת עבודה ובתהליך החזרה לישראל; גיבוש המלצות וייזום תוכניות לצמצום החסמים על סמך נתונים ומידע; תיאום תוכניות ייעודיות משלימות בשיתוף גורמים נוספים, למשל שיתוף פעולה עם גופים העוסקים בקליטה של אקדמאים עולים (כגון עמותת "גבהים", Bioabroad, ההסתדרות הלאומית והסוכנות היהודית). במסגרת התוכנית מוצע גם שירות למעסיקים אפשריים, כמו סינון והפניית המועמדים.

יש לציין שהתוכנית הושקה ביוני 2013 ונמצאת בתחילת יישומה, ומכיוון שהיא מיועדת לטווח ארוך עדיין מוקדם להעריך את יישומה. כיום היא מקודמת על-ידי מנהלת התוכנית ואחראית גיוס והשמה. בין פעולות מינהלת התוכנית: עמידה בקשר רציף עם השוהים בחו"ל (באמצעות רשתות חברתיות, דיוור חודשי, מפגשים במרכזי ישראלים וייזום יצירת קשר). עוד מתוכננים פיתוח סדנאות הכנה להשתלבות בתעסוקה ולקליטת המשפחה כולה בארץ, והשתתפות בעלות כרטיסי הטיסה לראיונות עבודה בארץ.²¹

¹⁶ ד"ר נורית איל, מנהלת התוכנית הלאומית להשבת אקדמאים, לשכת המדען הראשי במשרד הכלכלה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 26 בינואר 2014.

¹⁷ החלטה מס' 1503 של הממשלה, מיום 14 במרס 2010.

¹⁸ על-פי הסיכום הבין-משרדי, התוכנית תופעל במסגרת האדמיניסטרטיבית של מתימו"פ, עמותה ממשלתית, הפועלת מכוח החלטת ממשלת ישראל משנת 2004, אשר מטרתה לקדם שיתופי פעולה טכנולוגיים תעשייתיים בין-לאומיים.

¹⁹ סיכום בין-משרדי, ללא תאריך. התקבל מד"ר נורית איל, מנהלת התוכנית הלאומית להשבת אקדמאים, לשכת המדען הראשי במשרד הכלכלה, דואר אלקטרוני, 2 בפברואר 2014.

²⁰ ד"ר נורית איל, הני"ל, שיחת טלפון, 2 בפברואר 2012.

²¹ ד"ר נורית איל, הני"ל, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2 בפברואר 2014.

במינהלת מעריכים שמספר בעלי השכלה האקדמית ששהו בחו"ל בשנת 2011 והם קהל יעד לעידוד חזרה והשתלבות בתעשייה ובאקדמיה בישראל, הוא 9,423 איש ואישה בפילוח שלהלן, לפי מקצועות לימוד:

מספר מקבלי תארים מישראל בשנים 1985–2010 ששהו בחו"ל בשנת 2011, לפי מקצועות לימוד

מספר מקבלי תארים מישראל בין השנים 1985-2010, ששהו בחו"ל בשנת 2011	תחום השכלה/עיסוק
716	רפואה
348	כימיה
3,162	הנדסה ואדריכלות
2,385	מתמטיקה, סטטיסטיקה, ומדעי המחשב
927	מדעים פיזיקליים
1,568	מדעים ביולוגיים
9,423	סך הכול

כיום רשומים במאגר התוכנית 3,390 בעלי השכלה אקדמית, רובם (68%) מהמגזר העסקי. רק 8% מהרשומים הם חברי סגל במוסדות להשכלה גבוהה בחו"ל, ו-11% הם במשרת פוסט-דוקטורט. 79% מהרשומים שוהים כעת בארצות-הברית, 8% בקנדה ו-5% באנגליה.²² על-פי נתוני מינהלת התוכנית, מתחילת הפעלת התוכנית ידוע על כ-55 אקדמאים ישראלים ששבו לארץ, רובם עוסקים בתחומי ההיי-טק.

2.2. מרכזי מצוינות (The Israeli Centers for Research Excellence: *i-core*)²³

כאמור, המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) וות"ת מקדמות כיום את התוכנית לרפורמה רב-שנתית שגיבשו לחיזוק המחקר המדעי בישראל.²⁴ בין היתר הוכרו כי במסגרת התוכנית יוקמו בתוך חמש שנים עד 30 מרכזי מצוינות המיועדים לבנות תשתית למחקר חדשני ולהציב את ישראל בחזית המחקר העולמי, בהתאם להחלטת הממשלה שהוזכרה לעיל. התוכנית מופעלת בשיתוף הקרן הלאומית למדע, ואחת ממטרותיה המרכזיות היא "השבת מוחות": החזרת חוקרים מצטיינים ככלי מרכזי לחיזוק היכולות המחקריות והסגל האקדמי במוסדות להשכלה גבוהה בישראל.²⁵ בכל מרכז מחקר עובדים בשיתוף פעולה חוקרים ממגוון המוסדות להשכלה גבוהה בישראל.

²² מאגר התוכנית, ובו פרטים של ישראלים בעלי השכלה גבוהה בחו"ל, מבוסס על מאגר קודם, שהוקם על-ידי המועצה הלאומית למחקר ופיתוח אזרחי (מולמו"פ) שבמשרד המדע, הטכנולוגיה והחלל. כיום המאגר הוא בבעלות משותפת של משרד הכלכלה ומשרד העלייה והקליטה, ומופעל על-ידי משרד הכלכלה.

במענה על פנייתנו נמסר מהמולמו"פ כי בשנים האחרונות הוא ממשיך לאסוף מידע על תופעת בריחת המוחות בשיתוף פעולה מחקרי שזים עם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. במחקרים הנעשים במסגרת זו נערך מעקב אחר שהייה בחו"ל של ישראלים רופאים ובעלי תארים מתקדמים שלמדו במוסדות להשכלה גבוהה בישראל (ראו למשל הערת שוליים 7). שלמה הרשקוביץ, יועץ המולמו"פ, שיחת טלפון, 2 בפברואר 2012.

²³ נועה טל, המועצה להשכלה גבוהה, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דואר אלקטרוני, 29 בינואר 2014.

²⁴ רפורמה רב-שנתית בהשכלה הגבוהה בישראל. ראו למשל: משרד האוצר, [תקציב המדינה: הצעה לשנות הכספים - 2012-2011](#), עיקרי התקציב ותוכנית תקציב רב-שנתית, אוקטובר 2010.

²⁵ [i-core website](#), accessed: 29 January, 2014.

באוקטובר 2011 נפתחו ארבעת מרכזי המצוינות הראשונים. במאי 2013 החלה פעילותם של 12 מרכזים נוספים.²⁶ המרכזים יתוקצבו בתקציב כולל של 705 מיליון ש"ח לתקופת פעילות של חמש שנים לכל מרכז, מהם 450 מיליון ש"ח מתקציב ות"ת, והיתרה מתקציב המוסדות השותפים ותרומות. שלב הקמת המרכזים הסתיים ומוצו בו הכספים שיועדו לכך. שלב ההפעלה, הליווי, ההערכה והבקרה ממשיך להתקיים.²⁷ עד כה נקלטו בכלל המרכזים 58 חוקרים חדשים, 55 מהם שבו ממוסדות מובילים בחו"ל מייד לאחר הפוסט-דוקטורט²⁸ או לאחר שקיבלו משרה באקדמיה בחו"ל. יעד התוכנית הוא קליטה ישירה של כ-80 חוקרים חדשים במרכזי המצוינות.

2.3. מרכז הקשר של האקדמיה הלאומית למדעים

במסגרת התוכנית לרפורמה בהשכלה הגבוהה שהוזכרה לעיל הוקם מרכז הקשר של האקדמיה הלאומית למדעים. מרכז זה פועל לאיתור חוקרים ישראלים בחו"ל ולהקמת ממשקים ישירים ויעילים בינם ובין הגופים האקדמיים, למען חזרתם וקליטתם המוצלחת. מרכז הקשר עובד בשיתוף פעולה עם מאגר התוכנית הלאומית לקליטת אקדמאים ומפנה אליו בעלי השכלה גבוהה המעוניינים להשתלב בתעשייה. כיום רשומים במאגר התוכנית 2,641 אקדמאים, ועד כה נקלטו לפחות 430 חוקרים חוזרים באוניברסיטאות בסיוע מרכז הקשר. 205 מהם נקלטו במקומות תעסוקה בין 2010 ל-2013.²⁹ מלבד זה, מרכז הקשר מקיים ירידי תעסוקה בחו"ל. רוב הרשומים במרכז הקשר הם בעלי תואר דוקטור ובמסלול לקריירה אקדמית.³⁰

2.4. קליטת חברי סגל חדשים במוסדות להשכלה גבוהה

מחקרים מצביעים על מגמת גידול במספר הסטודנטים לכל איש סגל בכיר בישראל. למשל, לדברי פרופסור בן-דוד, בין שנת 1973 לשנת 2010 הצטמצם מספר חברי הסגל הבכירים באוניברסיטה העברית (ב-17%), באוניברסיטת תל-אביב (ב-26%) ובטכניון (ב-26%).³¹ במסמך קודם של מרכז המחקר והמידע

²⁶ גל ראשון של מרכזי מצוינות בתחומים הבאים: גישות מערכתיות לחקר הבסיס המולקולרי למחלות בבני-אדם; מקורות לאנרגיות מתחדשות, חלופיות ובנות-קיימא; מחקר מתקדם של תהליכים קוגניטיביים; נושאים בחזית מדעי המחשב.

גל שני של מרכזי מצוינות בתחומים הבאים: מתוך 12 המרכזים החדשים, חמישה יעסקו בנושאי מחקר במדעי הרוח, במדעי החברה ובמשפטים, ושבעה בנושאי מחקר במדעים מדויקים, בהנדסה ובמדעי החיים והרפואה. מתוך: אתר האינטרנט של הפרויקט ראו הערת שוליים 25.

²⁷ נועה טל, המועצה להשכלה גבוהה, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דואר אלקטרוני, 29 בינואר 2014; מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [תיאור וניתוח תקציב ההשכלה הגבוהה בשנים האחרונות](#), כתבה ענת לוי, 20 באוקטובר 2013.

²⁸ בדרך כלל לאחר הדוקטורט מצופה מהחוקר שיעבור הכשרה של פוסט-דוקטורט בחו"ל, ולכן כמעט כל מי שמתעתד להמשיך במסלול של קריירה אקדמית נוסע לחו"ל לתקופה מסוימת.

²⁹ ייתכן שיש חפיפה מסוימת בין נתוני מרכז הקשר של האקדמיה הלאומית למדעים לבין נתוני קליטת חוקרים במרכזי המצוינות (סעיף 2.2) ובמוסדות להשכלה גבוהה (יוצגו להלן בסעיף 2.4). מהאקדמיה הלאומית למדעים נמסר כי ות"ת עומדת לתמוך בכתיבת תוכנה חדשה עבור מרכז הקשר, שתאפשר מעקב מסודר ומסונכרן אחר הנתונים.

³⁰ בת-שבע שור, מנהלת מרכז הקשר לחוקרים ישראלים, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 31 בינואר 2014.

³¹ מרכז טאוב, [הודעה לעיתונות](#), 7 באוקטובר 2013; מוסד שמואל נאמן, [מדדים למדע, לטכנולוגיה ולחדשנות בישראל: תשתית נתונים השוואתית](#), 2013, עמ' 99.

על-פי פרסומי המל"ג, היחס סטודנטים/ חברי סגל אכן עלה מכ-16 סטודנטים לאיש סגל בראשית שנות ה-90 ל-21 סטודנטים בתשי"ס ול-24 סטודנטים בתשס"ו. בשנים שלאחר מכן התייצב היחס סביב 24 סטודנטים לאיש סגל. בתוכנית הרב-שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה הוצבה כיעד לשיפור יחס זה באוניברסיטאות חזרה ליחס של כ-21 סטודנטים לאיש סגל אקדמי בכיר בממוצע. בתשע"ג (2012/2013) נרשמה ירידה ליחס שנע סביב 23 סטודנטים לאיש סגל בכיר. ראו: המועצה להשכלה גבוהה, [לקט נתונים לקראת פתיחת שנת הלימודים האקדמית תשע"ד \(2013/2014\)](#), הודעה לעיתונות, 10 באוקטובר 2013.

של הכנסת מוצגים נתונים עדכניים המצביעים על שינוי קל במגמת הירידה. כאמור, ברוב שנות העשור האחרון היה מספר המשרות המלאות של הסגל הבכיר במגמת ירידה: 4,633 משרות מלאות בשנת תשס"ב (2001/02), לעומת 4,297 משרות מלאות בשנת תשס"ט (2008/09) – ירידה של כ-7%. בשנת תשע"ב (2011/12) היו 4,443 משרות מלאות של סגל בכיר – עלייה של כ-3.5% מאז שנת תשס"ט (2008/9). עם זאת, מספר המשרות המלאות של הסגל הבכיר בתקופה כולה (2001–2012) נמצא במגמת ירידה המסתכמת בכ-4%.³²

במענה על פנייתנו נמסר מהמל"ג³³ כי בכלל המוסדות גויסו בשלוש השנים האחרונות יותר מ-1,000 אנשי סגל חדשים,³⁴ ובהם ישראלים רבים ששבו מחו"ל, מתוך יעד גיוס של כ-2,000 אנשי סגל חדשים עד שנת תשע"ו, שאותו הציבה ות"ת במסגרת התוכנית הרב-שנתית בהשכלה הגבוהה (תשע"א-תשע"ו) שהוזכרה לעיל. מהמועצה נמסר כי עם פרישת אנשי סגל רבים בשלוש השנים האחרונות (ולאחר שנים רבות שבהן לא רוענן מאגר חברי הסגל) גדל סגל האוניברסיטאות בכ-300 איש.

מנתונים שהציג יו"ר ות"ת, פרופסור מנואל טרכטנברג, בכנס השנתי של המל"ג עולה כי בשנים תשע"א–תשע"ג נקלטו כאמור כ-1,000 חברי סגל בכיר (במוסדות להשכלה גבוהה בישראל), ולאחר ניכוי מספר חברי הסגל הפורשים גדל מספר החוקרים בסגל הבכיר באוניברסיטאות בכ-300, ובמכללות בכ-380.³⁵ מהמל"ג נמסר כי היא פועלת לאיסוף יזום של מידע מהמוסדות על חברי הסגל הנקלטים וחברי הסגל שפרשו בשנים תש"ע–תשע"ד, וכי הפירוט יועבר אליה מהמוסדות בחודשים הקרובים.

2.5 פעולות מטעם משרד המדע, הטכנולוגיה והחלל³⁶

בשנת 2012 העניק משרד המדע, הטכנולוגיה והחלל מלגות מחקר ייעודיות להשבת מדענים ישראלים. כמה דוגמאות לפעילות המשרד בתחום:

- קידום מיזם משותף בתחום הסרטן עם הקרן לחקר הסרטן (ICRF), בסכום כולל של 800,000 ש"ח. המשרד מימן את מרכיבי השכר, והקרן לחקר הסרטן מימנה את תשתית המחקר והציוד. במסגרת זו נקלטו שני מדענים ישראלים חוזרים במכון למחקר מדעי בגליל ובאוניברסיטה העברית בירושלים. בתשובה על פנייתנו נמסר מהמשרד כי נשקלת האפשרות להמשיך את התוכנית.
- פרסום קול קורא להענקת מלגות לדוקטורנטים ולפוסט-דוקטורנטים, ובו הודעה על העדפת מדענים שהם תושבים חוזרים. "תושב חוזר" בהקשר זה משמעו מדען אשר שהה בחו"ל חמש שנים לפחות וקיבל מעמד תושב חוזר ממשרד העלייה והקליטה.

³² מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [סוגיית המורים מן החוץ במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל](#), כתב אסף ויינגר, 21 ביולי 2013.

³³ נועה טל, המועצה להשכלה גבוהה, [מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת](#), דואר אלקטרוני, 29 בינואר 2014.

³⁴ כ-40% מהם נקלטו במכללות אקדמיות.

³⁵ פרופסור מנואל טרכטנברג, [ההשכלה הגבוהה בישראל 2013: הכנס השנתי השלישי](#), המועצה להשכלה גבוהה, 2 במאי 2013.

³⁶ אמרי קוזק, יועץ בכיר למנכ"לית משרד המדע, הטכנולוגיה והחלל, [מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת](#), דואר אלקטרוני, 2 בפברואר 2014.

כתיבה: נעמה טשנר

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"